

*Feljött a nap. Vesszőnyi fák sötéten
a haragos ég infravörösében.*

(Pilinszky János: Apokrif)

állandósult és alkalmi stílusértéke minden nyelvi elemnek lehet (pl. ikés igék ikés v. iktelen ragozása)

szavak: szótárban több jelentés, szövegben egy – választás nemcsak leszűkíti a nyelvi elem jelentését, hanem új értékkel is felruhazza

elsődleges (fogalmi) jelentés – denotatív jelentés

másodlagos jelentés – jelek közötti viszonyból, szövegkörnyezetből – érzelmi, gondolati, hangulati többlet – konnotációk

jelek számának növelése nélkül gazdagítja a jelentést – két jelentés egyszerre hat

nyelvi jelek – alak-jelentés viszony megegyezésen alapul – hangutánzó stb. nemcsak megegyezésen – képzett, összetett szavak, képes kifejezések stb – **motivált szavak**

motiváltság növeli a stílusértéket – állandó mozgás: megszokás – elhalványul a motiváltság (pl. képszerűség: villanykörte) – stílusban **mindig új motivált szavak keresése folyik**: színesség, közvetlenség

3. A stílus kifejezőereje és árnyalatai

Mitől kifejező a stílus? – beszélő minél inkább telíti alkalmi jelentéstöbblettel, másodlagos jelentéssel a nyelvi elemeket

forrása: egyszeri szövegösszefüggés, beszédhelyzet, egyéni felhasználási mód (beszélő személyiségét, érzelmi, hangulati állapotát fejezi ki)

mennyire közvetíti az érzelmeket, hangulatokat, mennyire hat a hallgatóra – **stílus kifejezőereje**

az érzelmeik visszaadásának módja – a kifejezés **erősítése**:

nagyítás, túlzás, gúnyos kicsinyítés, kedveskedő kicsinyítés, költői képek, alakzatok

nyelvi eszközei:

hangváltozás, mondatfonetikai eszközök

szóválasztás (rokonértelmű szavak közül), szó nyelvi rétegbeli helyzetének felhasználása (pl. archaizmus, neologizmus, szakszó, szlengszó stb.)

szókép, szólás, rokon és ellentétes jelentésű szavak összekapcsolása

szerkezeti elrendezés (pl. ismétlés, halmozás, fokozás, felcserélés stb.)

mondat modalitásának felhasználása

eufemizmus: hallgatót tapintatból kímélés (lehet ironikus is)

kakofemizmus: kedveskedő negatív fogalmazás

stílus kifejezi a beszélő viszonyát a tartalomhoz – lehet közömbös – **semleges stílus** (nincs érzelmi töltése)

többnyire valamilyen érzelmi, hangulati töltés – **stílusárnyalat**: a beszélő lelkiállapotának, hallgatóhoz, témához stb. való viszonyának megnyilatkozása

fajtai pl. – lelkiállapotok: tréfás, fennkölt stb., helyzet: ünnepélyes stb., beszélő hallgatóhoz való viszonya: bizalmas stb.

pl. pátosz: szenvedély, lelkesedés, ünnepélyesség (hétköznapiság kerülése)

Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?

Századok ülétenek el s te alattok mélyen enyésző

Fénnyel jársz egyedül. Rajtad sűrű fellegek és a

Bús feledékenység koszorútlan alakja lebegnek.

Hol vagyon, aki merész ajakát hadi dalnak eresztvén,

A riadó vak mélységet fölverje szavával,

*S késő százak után méltán láttassa vezérlő
Párducos Árpádot s hadrontó népe hatalmát?
(Vörösmarty: Zalán futása)*

pl. gúny nyílt gúny: túlzás, nagyítás, sértő, durva hatású szavak
 irónia: látszólag dicséret

pl. humor: komikum fajtája – kicsi a távolság az ábrázoló és az ábrázolt jelenség közt – megbocsátó, kedélyes

pl. szatíra: nagy az érzelmi távolság – éles, kíméletlen

stílus felidéző ereje – elemek, szerkezetek asszociációkat keltenek (megszokás, ismeret) – felidézhet kort, környezetet, helyzetet – ha ilyen céllal alkalmazzák: **evokáció**

irodalomban más irodalmi műre, szövegre is utalhat – ezzel mögöttes jelentést, többletjelentést teremt – **intertextualitás**

sajátos, szélsőséges válfaja – **stílusparódia**

Barna kislány szemének a lángja

Idetűzött szívem pitvarába.

Kis halacska szőke Tisza vizén,

Örömben ak'rád ugrok biz én.

(Karinthy/Petőfi)

4. A stílusrétegek

közléshelyzettől, szövegfajtaiktól (élőszó – írás, magán – nyilvános), funkciótól függ különböző nyelvváltozatokra épülő eltérő kifejezésmódok

pl.: társalgási, tudományos-szakmai, publicisztikai, közéleti-hivatalos (írásbeli), előadói-szónoki stb.

szépirodalom nyelve – valamennyi stílusrétegre támaszkodik

4.1. A társalgási stílus

közvetlen társas érintkezés – tág – sokféle műfaj, szóban is, írásban is: párbeszéd, elbeszélés, magánlevél, napló

újabbban: sms, e-mail

személyesség kifejezésére legnagyobb lehetőség

kötöttségek: hagyomány, illem pl. köszönés stb.

hallgató ismert, többnyire jelenlevő – beszélő és hallgató viszonyának nagy szerepe van

stílusszintek közt nagy különbség – művelt, szellemes – igénytelen

szóhasználat: szókészlet gazdagsága, árnyaltsága, egyéni színezete

mondatszerkesztés: változatosság – hiányos, tagolatlan mondatok is, többszörösen összetett mondat is lehet

 modalitás – nagy szerep – módosítószók, szervetlen mondatrészletek gyakori használata

nyelv zenei eszközeinek szerepe

nem nyelvi kifejezőeszközök használata

levél: megszerkesztettség, de egyéni színezet, természetesség

4.2. A tudományos és a szakmai stílus

különbségek – eltérő közléshelyzet – műfajok: értekezés, esszé, ismeretterjesztő cikk, tanulmány, előadás, szakmai vita, beszélgetés (iskolai felelet, dolgozat)

- téma

közös – kommunikáció tényezői közül legfontosabb a valóság – pontosság, egyértelműség
- szóválasztás – szakszókincs – egyértelműség
- elrendezés – világosság, gazdaságosság – mondatszerkesztés: kijelentő mondatok, alárendelés gyakorisága, mondatok nagyobb megterheltsége (igeneves szerkezetek, halmozott mondatrészek, láncolatossá jelzők, következtető, magyarázó kapcsolat gyakori, teljes szerkezetű mondatok, feltételes mellékértelem gyakori)
üzenet teljes tartalmát a nyelvi eszközök hordozzák – kapcsolóelemek hangsúlyossága – szövegtagolás fontossága

4.3. A publicisztikai stílus

Publicisztika – nemcsak híradás – meggyőzés szándéka + irodalmi igényesség

Műfajai

- hír: rövid, tömör
- közlemény: hivatalos
- tudósítás, híradás: részletesebb
- riport: író személyes jelenléte
- interjú: nevezetes személyekkel beszélgetés
- cikk, kritika: részletesebb elemzés, értékelés
- glossza: rövid, csattanós, ironikus

televízió, rádió

elektronikus média

több stílusréteg keveredik: szépirodalmi + tudományos (közéleti is) – társalgási stílus felé elmozdítva (könnyedség, közvetlenség látszata)

stílusjegyek: aktualitás (időre, helyre, adatokra utalás), újabb keletkezésű szavak, nyelvi divatok

személyes meggyőződés – érzelmileg erős töltésű kifejezések, stílusalakzatok: kérdés, felkiáltás, halmozás, fokozás, párhuzam, ellentét

világos szerkesztés – kapcsolóelemek fontosak

cím és tagolás fontos – érdeklődés felkeltése

4.4. A hivatalos stílus

közléshelyzet: szöveg írója nem magánszemélyként (intézmény, állampolgár)

többnyire írásbeli forma

több nyelvi réteg – jogtudományi szaknyelv (más szakmai nyelvek)

norma – köznyelv, irodalmi nyelv

funkció: tájékoztatás, felhívás (személyesség kiiktatásával)

gyakran cselekvésértékű (pl. adóbevallás) – kötöttség jellemzi – szerkezeti, stílusbeli

szókészlet: szakszavak (jogi) – pontosság, egyértelműség

tárgyvilágosság (érzelmileg telített elemek mellőzése)

személytelenség – általános alany (T. sz. 1. sz., E. sz. 3. sz. stb.)

mondatszerkesztés – világosság, egyértelműség – gyakori az ismétlés, hivatkozások, utalások

szövegtagolás – nagy szerep

hibák: idegenszerűség, túlzott személytelenség, bonyolultság, terpeszkedő kifejezések